

Κεφάλαιο VII

Συμπεράσματα – Προτάσεις

A. Συμπεράσματα

1. Εισαγωγή: Μετανάστες στην Ελλάδα

Η ελληνική κοινωνία εξελίσσεται σε πολυεθνική όπως υπήρξαν και εξακολουθούν να είναι οι κοινωνίες των ανεπτυγμένων χωρών αρκετά χρόνια πριν από εμάς. Η χώρα μας αποτελείται πια από ένα σύνθετο και ευμετάβλητο σύνολο ανθρώπων με όλο και περισσότερες ιδιαιτερότητες. Οι μετανάστες είναι πια αναπόσπαστο κομμάτι της ελληνικής κοινωνίας και θα συνεχίσουν να είναι καθώς τα παιδιά τους μεγαλώνουν στη χώρα μας, μορφώνονται και ασπάζονται τον ελληνικό τρόπο ζωής.

Η μετανάστευση απαιτεί προσεκτικούς και μεθοδευμένους χειρισμούς από την πλευρά της πολιτείας και πρέπει να γίνει κατανοητό το γεγονός ότι δεν αποτελεί απειλή για τη χώρα· αντιθέτως, η ορθή διαχείρισή της μπορεί να δώσει ώθηση στην ελληνική οικονομία. Οι αναδιανεμητικές επιπτώσεις της λαθρομετανάστευσης στην ελληνική οικονομία, η οποία χαρακτηρίζεται από υψηλά ποσοστά ανεργίας και «καθεστώς προσαρμογής», θα πρέπει να ληφθεί σοβαρά υπόψη αυτών που χαράσσουν την μεταναστευτική πολιτική. Προτεραιότητά μας να τηρήσουμε το βασικό οικονομικό κανόνα: Πώς θα μπορούσαμε να μεγιστοποιήσουμε τα οφέλη που προέρχονται από τους μετανάστες και να ελαχιστοποιήσουμε τα κόστη. Οι διμερείς και περιφερειακές διαπραγματεύσεις που θα εστιάζουν στη ρύθμιση παρά στην ελαχιστοποίηση της μετανάστευσης θα βοηθήσουν στην καλύτερη διαχείριση της. Η χορήγηση άδειας εργασίας και η νομιμοποίησή τους θα μπορούσε να αποτελέσει λύση του προβλήματος. Γνωρίζοντας τον ακριβή αριθμό τους, τις επαγγελματικές τους ικανότητες και δεξιότητες, τις προθέσεις τους, γίνεται ευκολότερη η διαχείρισή τους.

Από την άλλη, ο Τύπος, τα ΜΜΕ, τα σχολεία, οι διαμορφωτές κοινής γνώμης, οι πολιτικοί, εμείς οι ίδιοι, μπορούν να βοηθήσουν να τους προσεγγίσουμε, να τους γνωρίσουμε και να αποβάλλουμε τα ρατσιστικά και ξενοφοβικά μας αισθήματα. Έτσι θα γίνει ομαλότερα η ενσωμάτωση τους στην ελληνική κοινωνία.

2. Θεσμικό πλαίσιο

Η εθνική ιδεολογία εμφανίζεται ως ο καμβάς επί του οποίου το δίκαιο διαμορφώνεται σε συνάρτηση με την ιστορική συγκυρία. Έτσι, η διάκριση των ελλήνων πολιτών και των αλλοδαπών σε *αλλογενείς και ομογενείς* δομείται στη βάση της πλεονεκτικής μεταχείρισης των τελευταίων και αποτελεί ένα από τα πιο εύγλωττα παραδείγματα της επιβολής της ιδεολογίας επί του δικαίου.

Σήμερα, περίπου το ένα δέκατο του πληθυσμού της χώρας διαφοροποιείται γλωσσικά, εθνικά και θρησκευτικά, συχνά χωρίς να έχει αποκτήσει την ελληνική ιθαγένεια. Απέναντι σε αυτό το «νέο πρόβλημα», το δίκαιο κράτησε μια ιδιαίτερα συντηρητική στάση αναπαράγοντας ιδεολογικά στερεότυπα. Συνήθως, η εθνοτική ετερότητα των μεταναστών δεν λαμβάνεται υπόψη από το δίκαιο αντίστοιχα με άλλες μορφές ετερότητας που παλαιότερα είχαν λάβει θεσμική προστασία στη Θεσσαλονίκη, όπως των καθολικών, προτεσταντών, μουσουλμάνων, Εβραίων, Ρουμάνων και Βουλγάρων.

Για τον λόγο αυτό μια νέα αντίληψη αναφορικά με την αντιμετώπιση της εθνογλωσσικής ετερότητας, ανεξάρτητα από την ιθαγένεια πρέπει αναπτυχθεί και να μετασχηματιστεί σε δίκαιο, το οποίο θα λαμβάνει υπόψη του τις σχέσεις των ανθρώπων με τον τόπο (*jus soli*) στον οποίο πλέον ζουν και όχι τους δεσμούς αίματος (*jus sanguinis*), οι οποίοι δημιουργούν κατηγοριοποιήσεις και ιεραρχήσεις με ιδεολογικά κριτήρια. Το δίκαιο έτσι θα μπορούσε να συμβάλει στην ελαχιστοποίηση των κοινωνικών ανισοτήτων και της περιθωριοποίησης και τον κοινωνικό αποκλεισμό. Διαφορετικά, η εθνογλωσσική διαφορά, κινδυνεύει να μετατραπεί σε πεδίο οικονομικών και κοινωνικών ανταγωνισμών διαχωρίζοντας τους κατοίκους μιας πόλης σύμφωνα με αυτές τις διαχωριστικές γραμμές. Η γκετοποίηση στο χώρο με βάση τέτοιες διαφοροποιήσεις αναμφίβολα αποτελεί εξ αρχής υπονόμηση κάθε προσπάθειας για τη οικοδόμηση κοινωνικής ειρήνης και συνοχής.

3. Μετανάστες στη Θεσσαλονίκη: Το προφίλ, η δομή της οικογένειας, η εκπαίδευση των παιδιών τους, οι προθέσεις τους, η απασχόληση και οι συνθήκες διαβίωσής τους (βάσει έρευνας με ερωτηματολόγια)

Από την έρευνα προέκυψαν ενδιαφέροντα συμπεράσματα για το προφίλ του μετανάστη που ζει σήμερα στη Θεσσαλονίκη. Καταρχήν, ως προς τη σύνθεση του δείγματος, οι περισσότεροι αλλοδαποί προέρχονται από την Αλβανία (58,1%) και ακολουθούν από την Βουλγαρία (16,3%), τη Ρωσία (8,5%), τη Γεωργία (7,7%). Στην κατηγορία «άλλοι» οι ερωτηθέντες προέρχονται από την Ταϊλάνδη, Μολδαβία, Αρμενία και τις Φιλιππίνες. Οι άνδρες μετανάστες από την Αλβανία υπερτερούν των γυναικών ενώ το ακριβώς αντίθετο συμβαίνει με τους προερχόμενους από τη Βουλγαρία, τη Γεωργία και τη Ρωσία. Η μεγάλη πλειονότητα των ερωτώμενων βρίσκεται στην πιο παραγωγική ηλικία 21 ως 50 ετών. Ακόμη μεγαλύτερη δυναμική κρύβει η πλειοψηφούσα ομάδα των αλβανών 21 ως 35 χρόνων. Ως προς το θρήσκευμα, αξιοσημείωτο είναι ότι περίπου ένας στους πέντε μετανάστες είναι μουσουλμάνος· οι λατρευτικές πρακτικές των μουσουλμάνων μεταναστών μέχρι σήμερα δεν έχουν βρει επίσημη έκφραση στη Θεσσαλονίκη, παρότι φαίνεται να υπάρχει η σχετική ανάγκη.

Ως προς την οικογένεια, οι μετανάστες έχουν ως επί το πλείστον 2 ή 3 παιδιά – είναι εμφανής, και από αυτή την έρευνα, η συμβολή της μετανάστευσης στο δημογραφικό πρόβλημα της Ελλάδας. Τα παιδιά τους είναι όλα ενταγμένα στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα, και είναι χαρακτηριστικό ότι η γλώσσα επικοινωνίας μεταξύ τους είναι η ελληνική. Παρότι οι γονείς κρίνουν «απαραίτητο» να γνωρίζουν τα παιδιά τη μητρική τους γλώσσα, από την έρευνα προκύπτει ότι ιδίως τα νεαρότερα παιδιά μιλούν λίγο τη μητρική γλώσσα, και δεν ξέρουν να τη γράφουν. Στη θεωρία της μετανάστευσης, πάντως, έχει αποδειχθεί ότι η γνώση της μητρικής γλώσσας από τα παιδιά των μεταναστών συμβάλλει στην πιθανή επιστροφή της οικογένειας στην πατρίδα. Ως προς την απασχόληση, οι περισσότεροι μετανάστες ζουν και εργάζονται στη Θεσσαλονίκη από το 1995, δηλαδή 5-10 χρόνια. Οι άντρες αντιμετωπίζουν πολύ χαμηλή ανεργία (2,9%) αλλά στο σύνολό των δύο φύλων η ανεργία φτάνει το 10%. Ο λόγος που δεν δουλεύουν οι γυναίκες είναι για να φροντίζουν το σπίτι και τα μικρά παιδιά. Οι περισσότεροι άνδρες

εργάζονται ως ειδικευμένοι τεχνίτες στις οικοδομές και είναι ασφαλισμένοι στο ΙΚΑ, ενώ οι περισσότερες γυναίκες εργάζονται παράνομα ως οικιακοί βοηθοί χωρίς ασφάλιση. Το ποσοστό των ανασφάλιστων στα δύο φύλα φτάνει το 13,2%. Κατά μέσο όρο αμείβονται με 500-1000 € το μήνα για απασχόληση 26-48 ώρες την εβδομάδα.

Σχετικά με τη διαβίωσή τους, τέλος, οι μετανάστες διαμένουν σε σπίτια που νοικιάζουν με το ενοίκιο να κυμαίνεται μεταξύ 200 και 300€. Ελάχιστοι έχουν αγοράσει σπίτι στην Ελλάδα αλλά και από αυτούς που αγόρασαν οι τρεις είναι παντρεμένες με Έλληνες. Οι περισσότεροι έχουν κινητό ή κινητά τηλέφωνα, τηλεόραση και πλυντήριο ρούχων ενώ λιγότεροι είναι αυτοί που έχουν σταθερό τηλέφωνο, Η/Υ, πλυντήριο πιάτων και αυτοκίνητο.

4. Δημογραφικά στοιχεία για τους μετανάστες και τους παλινοστούντες ομογενείς στο Πολεοδομικό Συγκρότημα Θεσσαλονίκης

Από την επεξεργασία των στοιχείων που μας παρείχε η Εθνική Στατιστική Υπηρεσία και η Γενική Γραμματεία Παλινοστούντων Ομογενών προκύπτουν ενδιαφέροντα συμπεράσματα για την εγκατάσταση μεταναστών στο Πολεοδομικό Συγκρότημα Θεσσαλονίκης. Καταρχήν, σε σχέση με τα πανελλαδικά στοιχεία, η παρουσία ξένων πολιτών στο Π.Σ.Θ. είναι σημαντική (5,97% του συνολικού πληθυσμού), έχει τετραπλασιαστεί κατά τη δεκαετία 1991-2001, αλλά είναι πολύ λιγότερο έντονη απ' ό,τι στην περιοχή της Αθήνας. Ακόμη και η συγκέντρωση Αλβανών μεταναστών είναι μικρότερη στη Θεσσαλονίκη από ό,τι στην Αθήνα (και αυτό είναι αξιοσημείωτο δεδομένου της γεωγραφικής εγγύτητας της Θεσσαλονίκης με την Αλβανία). Επίσης, πολύ λιγότεροι απ' ό,τι στην Αθήνα είναι οι ξένοι που προέρχονται από μακρινούς ή «εξωτικούς» τόπους, δηλ. Ασιάτες και Αφρικανοί. Δεν έχει δηλαδή η Θεσσαλονίκη το χαρακτήρα κοσμοπολίτικης μητρόπολης που τείνει να αποκτήσει η Αθήνα, ιδίως το κέντρο της, με μεγάλη αντιπροσώπευση άλλων φυλών. Αντίθετα, η εικόνα αντιστρέφεται σε ό,τι αφορά τη συγκέντρωση μεταναστών από την πρώην Σοβιετική Ένωση, όπου τα ποσοστά της Θεσσαλονίκης είναι πολλαπλάσια του μέσου όρου της χώρας.

Ως προς τη σύσταση του πληθυσμού των μεταναστών (από τρίτες χώρες) που ζουν στο Π.Σ.Θ. προκύπτει ότι οι αλλοδαποί (μη ομογενείς) μετανάστες προέρχονται:

- από την Αλβανία κατά ποσοστό 50,74% (21.717 άτομα)
- από τις χώρες της πρώην Ε.Σ.Σ.Δ. κατά ποσοστό 38,56% (16.504 άτομα)
- από τη Βουλγαρία κατά ποσοστό 3,11% (1.332 άτομα)
- από την Τουρκία κατά ποσοστό 1,17% (501 άτομα) και
- από τη Ρουμανία κατά ποσοστό 1,14% (489 άτομα).

Υπάρχει αξιοσημείωτη γεωγραφική διαφοροποίηση ως προς τα ποσοστά αλλοδαπών μεταξύ των δήμων του Π.Σ.Θ. Το 2001 οι περιοχές με τα μεγαλύτερα ποσοστά ξένων υπηκόων είναι ο Άγιος Παύλος (8,84%), ο Δήμος Θεσσαλονίκης (7,28%) και η Νεάπολη (7,22%), ενώ πάνω από το μέσο όρο του Π.Σ.Θ. ποσοστό έχουν και το Ελευθέριο-Κορδελιό, η Μενεμένη και οι Συκιές. Με άλλα λόγια, τα μεγαλύτερα ποσοστά συγκεντρώνουν το Κέντρο και η Δυτική Θεσσαλονίκη. Είναι όμως ενδιαφέρον να σημειωθεί ότι, παρά τις αυξημένες τιμές των ακινήτων στις ανατολικές συνοικίες, και το υψηλό κοινωνικό τους προφίλ, οι μετανάστες δεν αποκλείονται από αυτές. Προφανώς υπάρχουν θύλακες – γειτονιές και σε αυτούς τους Δήμους που προσφέρουν ευκαιρίες για στέγαση και στην οικονομικά ασθενή τάξη των μεταναστών, οι οποίοι στη συντριπτική τους πλειονότητα είναι ενοικιαστές, δηλαδή κάνουν χρήση του ήδη υπάρχοντος κτιριακού αποθέματος.

Από την άλλη, αν στους αριθμούς που αναφέρονται στους ξένους πολίτες προστεθούν οι ομογενείς μετανάστες από την πρώην Ε.Σ.Σ.Δ. (τους οποίους έχει καταγράψει η Γενική Γραμματεία Παλινοστούντων Ομογενών), συμπεραίνουμε ότι ο πραγματικός μεταναστευτικός πληθυσμός στο Π.Σ.Θ. είναι πολύ μεγαλύτερος από αυτόν που προκύπτει από την απογραφή της Ε.Σ.Υ.Ε. (5,97%), και αγγίζει το 10% του συνολικού πληθυσμού, με πιο «πολυπολιτισμικό» το Δήμο Ελευθερίου-Κορδελιού, όπου οι μετανάστες αντιπροσωπεύουν το 13% του πληθυσμού. Ανάλογα διαφοροποιείται η εικόνα για τη γεωγραφική προέλευση των μεταναστών που μένουν στο Π.Σ.Θ. Αποτελεί αξιοσημείωτη ιδιαιτερότητα της Θεσσαλονίκης ότι οι μετανάστες με προέλευση από την πρώην Σοβιετική Ένωση που ζουν στο Π.Σ.Θ. είναι σημαντικά περισσότεροι (διπλάσιοι σχεδόν) από τους Αλβανούς πολίτες (ποσοστό 56% έναντι 28% των Αλβανών). Αυτό δεν συμβαίνει πουθενά αλλού

στην Ελλάδα, και οφείλεται εξ ολοκλήρου στην εγκατάσταση μεταναστών από την πρώην Σοβιετική Ένωση, οι περισσότεροι από τους οποίους έχουν πάρει την ελληνική ιθαγένεια (και άρα δεν καταγράφονται ως ξένοι).

Καταλήγοντας, θα λέγαμε ότι η εντυπωσιακή συγκέντρωση ομογενών μεταναστών από την πρώην Ε.Σ.Σ.Δ. στο Π.Σ.Θ. αποτελεί αναμφισβήτητα ένα ιδιαίτερο στοιχείο για την τοπική κοινωνία, και από την έρευνα που κάναμε, δεν έχει μελετηθεί ως τώρα. Στις μελέτες που αφορούν τη μετανάστευση και την πόλη της Θεσσαλονίκης, οι παλιννοστούντες αποκλείονται ως ομογενείς (άρα τυπικά «έλληνες»). Από την άλλη, οι όποιες μελέτες για τους παλιννοστούντες επικεντρώνονται στους οργανωμένους οικισμούς της Θράκης ή τον οικισμό της Φαρκαδόνας στη Θεσσαλία (415 άτομα) – που όμως πληθυσμιακά δεν είναι παρά θραύσματα της μεγάλης ρωσοποντιακής κοινότητας που έχει αναπτυχθεί στη Θεσσαλονίκη. Από χωρική άποψη, ίσως το πιο ενδιαφέρον είναι ότι με το νόμο 2790/2000 για τη χορήγηση δανείων για αγορά κατοικίας (της τάξης των 60.000 ευρώ) οι ομογενείς μετανάστες από την πρώην Ε.Σ.Σ.Δ. έχουν πια εγκατασταθεί μόνιμα στην πόλη, δημιουργώντας γειτονιές με σαφή πολιτισμικά χαρακτηριστικά. Εντοπίστηκαν επίσης δύο περιοχές (Γαλήνη και Ευξεινούπολη) όπου έχουν κτίσει εκτός σχεδίου τους δικούς τους αυτογενείς οικισμούς. Αυτό είναι το έντονα διαφορετικό στοιχείο στη χωρική συμπεριφορά τους ως προς εκείνη των ξένων μεταναστών, των οποίων ο τύπος διανομής έχει το χαρακτηριστικό της προσωρινότητας. Οι ξένοι, χωρίς ελληνική ιθαγένεια, μετανάστες απλά κάνουν χρήση του (υποβαθμισμένου) κτιριακού αποθέματος στην πόλη και μετακινούνται προς περιοχές που βρίσκουν διαμερίσματα σε τιμές ενοικίου που μπορούν να διαθέσουν. Η μονιμότητα, όμως, της εγκατάστασης των παλιννοστούντων, που οφείλεται τόσο στο ότι έχουν πολιτιγραφηθεί έλληνες, όσο και στα ευνοϊκά στεγαστικά δάνεια που τους χορηγήθηκαν (ενδεικτικά, 13.000 δάνεια χορηγήθηκαν μέχρι το 2004 από την Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας), προκαλεί ενδιαφέροντες μετασχηματισμούς σε αρχιτεκτονικό και πολεοδομικό επίπεδο που αναλύονται στο επόμενο κεφάλαιο.

5. Νικόπολη, Ευξεινούπολη και οι άλλες Νέες Πολιτείες. Σενάρια κατοίκησης μεταναστών στα δυτικά όρια της πόλης.

Οι περιοχές που εξετάζονται έχουν αρκετά διαφοροποιημένα χαρακτηριστικά. Στην περίπτωση της Νικόπολης, που ανοικοδομήθηκε με φρενήρεις ρυθμούς λόγω της εφαρμογής του «κοινωνικού συντελεστή», μπορούμε να πούμε ότι οι συνθήκες κατοίκησης είναι αρκετά ικανοποιητικές. Οι σύγχρονες κατοικίες των μεταναστών φαίνεται να ανταποκρίνονται κατά αυτό τον τρόπο στη μέση ποιότητα κατοίκησης αφού ανοικοδομούνται σύμφωνα με τις προδιαγραφές των κατασκευών από σκυρόδεμα και διαθέτουν επαρκή φωτισμό και αερισμό. Η μόνη δυσαρμονία προκύπτει όταν τις προσεγγίσει κανείς στο σύνολό τους. Έτσι όπως έχουν κατασκευαστεί οι πολυόροφες οικοδομές, σχεδόν ταυτόχρονα δηλαδή, μοιάζουν παραλλαγές τις ίδιας όψης. Μάλιστα για πολλές από αυτές αυτό ισχύει, καθώς οι εργολάβοι που δραστηριοποιούνται στην περιοχή είναι συγκεκριμένοι και πολλές φορές χρησιμοποιούν παραλλαγμένα τα σχέδια μιας οικοδομής για την κατασκευή της επόμενης. Αυτό το γεγονός σε συνδυασμό με την έλλειψη δημόσιων κτιρίων ή άλλων κοινωφελών χώρων δημιουργεί στον επισκέπτη μια αίσθηση απώλειας του προσανατολισμού αφού όλοι οι δρόμοι μοιάζουν λίγο πολύ μεταξύ τους.

Το παραπάνω ενισχύεται και από την έλλειψη ιεράρχησης του οδικού δικτύου που απλώς διασχίζει τα οικοδομικά τετράγωνα εξυπηρετώντας τη κυρίαρχη χρήση δηλ. την κατοικία. Επίσης ο μεγάλος αριθμός από pilotis στα ισόγεια και αντίστοιχα ο μικρός αριθμός καταστημάτων λειτουργούν εις βάρος των συνθηκών ασφάλειας και επίβλεψης του δημόσιου χώρου. Οι κάτοικοι θεωρούν ιδιαίτερα επισφαλή την κυκλοφορία στην περιοχή ειδικά τις νυχτερινές ώρες.

Οι γηγενείς κάτοικοι της Νικόπολης θεωρούν ότι η ανασφάλεια που αισθάνονται σχετικά με την διαβίωση στην περιοχή αυτή εκπορεύεται κυρίως από τη συγκέντρωση του μεγάλου αριθμού μεταναστών, στους οποίους έχουν να καταλογίσουν «ανάρμοστη» κοινωνική συμπεριφορά όπως μη τήρηση των ωρών κοινής ησυχίας, οικειοποίηση πεζοδρομίων και άλλων κοινοχρήστων χώρων για άλλες χρήσεις, κατανάλωση αλκοόλ σε δημόσιους χώρους και παραβατικές συμπεριφορές (ανάπτυξη μεγάλων ταχυτήτων στους δρόμους κλπ.).

Τόσο ο πραγματικός όσο και ο κοινωνικός χώρος στην περιοχή της Νικόπολης πλάθεται μέσα από ισχυρές αντιθέσεις. Τα «κενά», απούλητα διαμερίσματα και οι χαρακτηρισμένοι ως κοινωφελείς χώροι, υφίστανται έναντι του «πλήρους» των οικοδομικών τετραγώνων της κατοικίας. Από τη μια, στη νεόδμητη ζώνη του ΚΣ κατοικούν οι παλιννοστούντες από τις χώρες της πρώην ΕΣΣΔ, τον οποίων η συγκέντρωση φαίνεται να απωθεί τους γηγενείς. Από την άλλη στην περιοχή των νομιμοποιημένων πια αυθαιρέτων κατοικούν οι οικογένειες της δεύτερης γενιάς των μεταναστών της αστυφιλίας. Η εικόνα του αστικού χώρου στη Νικόπολη φαντάζει σήμερα αναφομοίωτη, διαχωρισμένη, σχεδόν «ξένη».

Στην περίπτωση της Ευξενούπολης και της Γαλήνης, ίσως σημαντικότερο είναι να μιλήσουμε για το τι σημαίνει για την πόλη και για τους ανθρώπους της και για τα παιδιά της, μετανάστες ή γηγενείς, η αποδοχή ή η ενθάρρυνση της οργάνωσης αυτογενών οικισμών με τόση μεγάλη συγκέντρωση μεταναστών. Και αυτό είναι άμεσα συνδεδεμένο με τους μηχανισμούς επέκτασης της πόλης, που είναι από δεκαετίες εδραιωμένοι, και που όπως φαίνεται δεν έχουν μεταβληθεί από τις δεκαετίες του '60 και του '70, όταν ο Α. Ρωμανός έγραφε ότι «η αυθαίρετη δόμηση αποτελεί μίαν από τις αποτελεσματικότερες διαδικασίες εκτονώσεως του κοινωνικού και πολιτικού αναβρασμού που συνοδεύει την αστυφιλία...». Δεν θα είχαμε κανένα λόγο να μην αποδεχτούμε την παραπάνω ερμηνεία και για τη σημερινή επανάληψη του γνωστού μηχανισμού αυθαίρετης κατοίκησης και τελικά να τον κατανοήσουμε σαν μια διαδικασία προσεταιρισμού και ένταξης ανθρώπων στην αστική κοινωνία.

Μόνο που το πρόβλημα σήμερα γίνεται ακόμη πιο περίπλοκο καθώς ο νέος οικιστής δεν είναι μόνο άστεγος και άνεργος ή ημιαπασχολούμενος, όπως ήταν ο μετανάστης της αστυφιλίας δεκαετίες πριν, αλλά έχει και μία σειρά από άλλα προβλήματα που δυσχεραίνουν την ένταξη και αφομοίωσή του στην οικονομικοκοινωνική ζωή της πόλης, όπως για παράδειγμα η άγνοια της ελληνικής γλώσσας και η διαφορετική πολιτισμική ταυτότητα από τους γηγενείς Έλληνες.

Από την άλλη, η λύση της ένταξης περιοχών αυθαιρέτων σε εντός σχεδίου ζώνες έχει ακολουθηθεί συστηματικά στο παρελθόν και κατά αυτόν τον τρόπο έχουν δημιουργηθεί πολλοί από τους αστικούς πυρήνες των περιφερειακών

δήμων της πόλης. Μόνο που η λύση αυτή δεν σήμανε και ταυτόχρονη επίλυση όλων των χωρικών και περιβαλλοντικών προβλημάτων. Το αντίθετο: σήμαινε ότι εκ των υστέρων έπρεπε να δαπανηθούν τεράστια ποσά προκειμένου οι απρογραμμάτιστα εποικιζόμενες εκτάσεις να γίνουν κάποτε βιώσιμοι οικισμοί.

Τα αυθαίρετα κτίσματα της Ευξεινούπολης δεν μοιάζουν με τις πρόχειρα μονόχωρα που κατασκεύαζαν και στη συνέχεια επέκτειναν οι γηγενείς μετανάστες της αστυφιλίας στις δεκαετίες '60 και '70. Πρόκειται για πολυώροφα κτίρια τα οποία κατασκευάστηκαν χωρίς τον απαραίτητο έλεγχο στατικής επάρκειας και με τις περιορισμένες κατασκευαστικές γνώσεις των ίδιων των οικιστών. Τίθεται λοιπόν αρχικά ένα σοβαρό ζήτημα ασφάλειας που αφορά την ζωή εκατοντάδων ανθρώπων.

Ακόμη πιο σημαντικό είναι ότι επιπλέον στην παρούσα κατάσταση τίθεται το θέμα της κατοίκησης μεγάλου αριθμού μεταναστών αλλά και γηγενών σε γενικότερες συνθήκες περιβαλλοντικής επιβάρυνσης. Σημειώνεται ότι οι κάτοικοι της Νικόπολης και της Ευξεινούπολης κατανάλωναν για χρόνια το μολυσμένο νερό των ιδιωτικών γεωτρήσεων, πριν διαπιστωθεί η ακαταλληλότητά του από εργαστηριακές αναλύσεις και απαγορευτεί η πόση του.

Έχει ειπωθεί και στο προηγούμενο κεφάλαιο της μελέτης αυτής, ότι το μοντέλο κατοίκησης των παλινοστούντων ομογενών χαρακτηρίζεται από την τάση συγκέντρωσης σε κάποιες περιοχές της πόλης, συγκεκριμένα δυτικά. Η ιδιόκτητη στέγη γίνεται γι' αυτούς πρωταρχικό αγαθό που ικανοποιεί βασικές φυσιολογικές, κοινωνικές όπως και τις ψυχολογικές ανάγκες «ριζώματος» στην πατρίδα. Η δε γειτνίασή τους με συγγενείς και φίλους βοηθάει στο να μειωθεί το αίσθημα του «ξένου», του «διαφορετικού». Αυτή όμως η συγκέντρωση μεγάλου αριθμού μεταναστών, σε περιοχές που έχουν εκ των προτέρων διάφορα χωρικά προβλήματα, αντί να διευκολύνει, μπορεί να δυσχεραίνει ακόμη περισσότερο την αφομοίωση αυτού του πληθυσμού και να δημιουργήσει κατάσταση «γκετοποίησης».

6. Πιάτσες, στέκια και μπαχτσέδες: Πολυ-πολιτισμική συγκατοίκηση στους δημόσιους χώρους της Θεσσαλονίκης

Η έρευνα που έγινε στους δημόσιους χώρους με γνώμονα τη χρήση τους από τους μετανάστες έφερε στην επιφάνεια πολλά ζητήματα σε σχέση με τη χρήση του δημόσιου χώρου από όλους τους κατοίκους της πόλης. Πριν όμως από την παράθεση των συμπερασμάτων που αφορούν στο δημόσιο αστικό χώρο ως σύνολο, είναι σημαντικό να σημειωθούν κάποιες διαφορές που παρουσιάζονται ανάμεσα στα είδη του χώρου αυτού, όπως προέκυψαν από την έρευνά μας.

Από την αρχή της έρευνας χωρίσαμε τους δημόσιους χώρους σε χώρους εργασίας, δηλαδή τις πιάτσες που χρησιμοποιούνται για την ανεύρεση δουλειάς, και σε χώρους αναψυχής, δηλαδή τις πλατείες όπου οι μετανάστες περνούν τον ελεύθερό τους χρόνο. Αυτή η κατηγοριοποίηση έγινε ως μια προσπάθεια να οργανώσουμε την έρευνά μας. Στην πορεία αποδείχθηκε ότι αυτή η κατηγοριοποίηση ισχύει στην καθημερινότητα, λόγω των σημαντικότερων διαφορών που παρουσιάζουν τα δύο αυτά είδη χώρου, ως προς τη λειτουργία τους, τη σύσταση των πληθυσμών που τους χρησιμοποιούν, τους εσωτερικούς μηχανισμούς που τους ρυθμίζουν, τους εξωτερικούς μηχανισμούς που τους συνδέουν με την υπόλοιπη πόλη, και τη μορφολογία τους.

Στα πλαίσια της έρευνας έγινε εκτεταμένη παρατήρηση σε δύο χώρους ψυχαγωγίας (πλατεία Δικαστηρίων και πλατεία Μακεδονομάχων) και σε δύο χώρους εργασίας (πιάτσες στη Χαριλάου και στο Σιδηροδρομικό Σταθμό), έτσι ώστε να μελετηθούν οι ομοιότητες που παρουσιάζουν οι χώροι της ίδιας κατηγορίας, αλλά κυρίως οι διαφορές ανάμεσα στις δυο κατηγορίες δημόσιου χώρου. Σε γενικές γραμμές δεν παρατηρήθηκαν σημαντικές διαφορές στους χώρους όμοιας λειτουργίας. Εκτός από κάποιες λεπτομέρειες που είναι ιδιαίτερες για τον κάθε χώρο λόγω της τοποθεσίας ή της μορφολογίας του, τα συνολικά χαρακτηριστικά είναι κοινά. Αυτό που παρουσιάζει το μεγαλύτερο ενδιαφέρον είναι οι διαφορές ανάμεσα στους χώρους ψυχαγωγίας και εργασίας.

Η βασική διαφορά ανάμεσα στα δύο είδη δημόσιου χώρου που έχουμε ορίσει είναι ακριβώς η λειτουργία τους. Στις πιάτσες ανεύρεσης εργασίας οι μετανάστες πηγαίνουν αποκλειστικά για να βρουν δουλειά. Δεν θέλουν να

βρίσκονται εκεί και για το λόγο αυτό δε μένουν σε αυτές μετά το πέρας των ωρών εργασίας. Δεν περνούν ποτέ στις πιάτσες τον ελεύθερό τους χρόνο. Αντίθετα στις πλατείες, οι μετανάστες περνούν τον ελεύθερό τους χρόνο και συναντιούνται με τους γνωστούς τους με στόχο τη διασκέδαση.

Οι διαφορετικές λειτουργίες φιλοξενούνται σε τοποθεσίες με πολύ διαφορετική μορφολογία. Στην πιάτσα δεν είναι σημαντικό να υπάρχει ένας άνετος και φιλόξενος χώρος ανάπαυσης και για το λόγο αυτό κανένας από τους μετανάστες που ρωτήσαμε δε θεώρησε κάποια παρέμβαση στο χώρο απαραίτητη. Εκείνο που έχει σημασία στην πιάτσα είναι η εύκολη πρόσβαση για τα αυτοκίνητα των εργοδοτών και η άμεση επαφή με το δρόμο. Για το λόγο αυτό παρατηρούνται να κάθονται στην άκρη του δρόμου και χωρίς να χρησιμοποιούν τα καθιστικά ακόμα και εκεί που υπάρχουν. Ένα ακόμα σημαντικότατο στοιχείο που πρέπει να διαθέτουν οι πιάτσες είναι η εύκολη πρόσβαση με τη δημόσια συγκοινωνία, μια και σε αυτές φτάνουν μετανάστες από ολόκληρη την πόλη για να βρουν εργασία εφόσον οι πιάτσες είναι λίγες και συγκεκριμένες. Αντίθετα στους χώρους ψυχαγωγίας ακριβώς το αντίθετο είναι το ζητούμενο. Είναι προτιμότερο ο χώρος να είναι προστατευμένος από το δρόμο, να προσφέρει κάποια ιδιωτικότητα και να είναι άνετος και φιλόξενος ώστε να καθιστά την παραμονή ευχάριστη. Για το λόγο αυτό στις πλατείες οι μετανάστες επιλέγουν οργανωμένους δημόσιους χώρους όπως είναι οι πλατείες και προσπαθούν με αυτοσχέδια μέσα (π.χ. κασόνια και φελιζόλ για καθίσματα) να δημιουργήσουν ένα χώρο ακόμα πιο άνετο για την παραμονή τους. Οι χώροι ψυχαγωγίας βρίσκονται συνήθως κοντά στους χώρους κατοικίας εφόσον δεν υπάρχει λόγος να διανύσει κανείς μεγάλες αποστάσεις για να βγει σε μια πλατεία ή ένα πάρκο.

Οι διαφορετικές λειτουργίες οδηγούν επιπλέον σε διαφορετικές ώρες αιχμής σε κάθε χώρο. Στις πιάτσες ο μεγαλύτερος αριθμός βρίσκεται εκεί νωρίς το πρωί, ενώ το απόγευμα αραιώνει και νωρίς το βράδυ αδειάζει τελείως. Αντίθετα στις πλατείες οι ώρες αιχμής είναι οι απογευματινές, όταν σε αυτές περνούν τον ελεύθερό τους χρόνο τόσο οι μετανάστες όσο και οι γηγενείς κάτοικοι της περιοχής. Το πρωί οι θαμώνες στην πλειονότητά τους είναι ηλικιωμένοι μετανάστες και μητέρες με μικρά παιδιά. Αργά το βράδυ, μετά τις 10, αραιώνουν ή και αδειάζουν και οι πλατείες εφόσον οι βασικές ηλικίες που συχναίνουν σε αυτές είναι οι ηλικιωμένοι και τα παιδιά.

Μια σημαντικότερη διαφορά σημειώνεται στη σύσταση του πληθυσμού που κάνει χρήση των χώρων αυτών. Στις πιάτσες ανεύρεσης εργασίας οι μετανάστες έχουν την ίδια καταγωγή (και στις δύο περιπτώσεις μελέτης Αλβανοί) και σε καμία περίπτωση δεν παρατηρήθηκαν άλλες εθνικότητες που να χρησιμοποιούν την πιάτσα για να βρουν δουλειά. Στους χώρους κοινωνικοποίησης οι μετανάστες χωρίζονται συχνά με βάση την καταγωγή ως προς το σημείο που κάθονται στην πλατεία, ωστόσο γίνεται παράλληλη χρήση από μετανάστες πολλών εθνικοτήτων, αλλά και από πολλές ομάδες γηγενών. Στις πιάτσες ανεύρεσης εργασίας πηγαίνουν μόνο άνδρες. Δεν υπήρχε καμία γυναίκα μετανάστρια παρά μόνο σε μια περίπτωση στο Σιδηροδρομικό Σταθμό, αλλά και αυτή όπως αποδείχθηκε, δεν έκανε χρήση της πιάτσας αλλά βρέθηκε εκεί τυχαία να μιλάει με έναν γνωστό της. Αντίθετα στις πλατείες σημειώθηκε μεγάλος αριθμός γυναικών, τόσο γηγενών όσο και αλλοδαπών. Σε γενικές γραμμές παρατηρήθηκε διαχωρισμός στις παρέες με βάση το φύλο, τουλάχιστον στις ομάδες μεταναστών, όμως η παράλληλη χρήση της πλατείας από γυναίκες και άντρες είναι αναμφισβήτητη. Ένα σημαντικό στοιχείο που πρέπει να σημειωθεί είναι πως παρά την εκτεταμένη παρουσία γυναικών, οι παρέες των μεταναστών από την πρώην Ε.Σ.Σ.Δ. που είναι και η πολυπληθέστερη ομάδα και βασικοί χρήστες της πλατείας Δικαστηρίων ήταν πάντοτε αμιγώς ανδρικές. Αυτό ενδεχομένως μπορεί να εξηγηθεί από τις δραστηριότητες που επιλέγουν οι συγκεκριμένες παρέες που περνούν εκεί το χρόνο τους παίζοντας χαρτιά και πίνοντας, δραστηριότητες δηλαδή στις οποίες δε θεωρούν πρόπον να συμμετέχουν γυναίκες.

Όσον αφορά στις ηλικίες κατά τα άλλα παρατηρείται μεγάλο εύρος ηλικιών τόσο στις πλατείες όσο και στις πιάτσες. Στις πιάτσες το εύρος κυμαίνεται μεταξύ των 18 και των 70, δηλαδή ηλικίες εργασίας, ωστόσο η συντριπτική πλειονότητα είναι ανάμεσα στα 30 και τα 40, μια και όλοι όσοι βρίσκονται στις πιάτσες είναι εργαζόμενοι και μάλιστα σε βαριές χειρονακτικές εργασίες. Στις πιάτσες λοιπόν είναι πλήρης η απουσία παιδιών και η παρουσία ηλικιωμένων είναι πολύ περιορισμένη, αντίθετα με τις πλατείες όπου αυτές οι ηλικίες είναι οι βασικοί χρήστες.

B. Προτάσεις

Η παρούσα μελέτη δεν περιορίστηκε σε βιβλιογραφική έρευνα (άλλωστε, παρότι υπάρχει πληθώρα μελετών για τη μετανάστευση, πολύ λίγες κάνουν αναφορές στον αστικό χώρο, και δη της Θεσσαλονίκης), αλλά περιέχει πρωτότυπη έρευνα πεδίου και επεξεργασία αδημοσίευτων δεδομένων για το Πολεοδομικό Συγκρότημα Θεσσαλονίκης. Αποτυπώνει στο μέτρο του δυνατού τις μεταβολές σε κοινωνικο-αστικό επίπεδο – ως προς τη σύσταση του πληθυσμού, τις συνθήκες παραγωγής των νέων περιοχών κατοικίας στα δυτικά, αλλά και το δημόσιο χώρο του ιστορικού κέντρου – που σχετίζονται με τις πολύ πρόσφατες μεταναστευτικές κινήσεις προς την πόλη. Γι' αυτό πιστεύουμε ότι είναι χρήσιμο να δημοσιοποιηθεί όσο το δυνατόν ευρύτερα – κι αυτό σημαίνει ότι πρέπει να γίνει ενημέρωση όλων των σχετικών φορέων, ιδίως της Τοπικής Αυτοδιοίκησης. Για την αξιοποίηση της μελέτης προτείνουμε τα εξής:

- Διοργάνωση εκδήλωσης όπου θα παρουσιαστεί η έρευνα και θα κληθούν να συμμετέχουν οι τοπικοί φορείς, και ιδίως οι Δήμοι/Κοινότητες στα διοικητικά όρια των οποίων βρίσκονται οι περιοχές μελέτης (Σταυρούπολης, Μενεμένης, και Κοινότητες Ευκαρπίας και Ωραιοκάστρου). Επίσης σημαντική θα είναι η συμμετοχή στην ημερίδα επιστημόνων που έχουν ασχοληθεί με το θέμα της μετανάστευσης, αλλά και μελετητές της πόλης.
- Διοργάνωση καλλιτεχνικής δράσης (όπως για παράδειγμα, διαγωνισμού φωτογραφίας), τόσο για να γίνουν ευρύτερα γνωστές οι νέες πολυπολιτισμικές γειτονιές της πόλης, όσο και για να ενεργοποιηθούν οι κάτοικοι που σήμερα είναι πολιτισμικά περιθωριοποιημένοι.
- Σειρά δράσεων του ΤΕΕ για την αντιμετώπιση των περιβαλλοντικών/χωρικών προβλημάτων στις γειτονιές που μελετήθηκαν, με πρώτα και κύρια επίλυση του ζητήματος της υδροδότησης Νικόπολης – Ευξεινούπολης, καθώς και τη διενέργεια αντισεισμικού ελέγχου στις αυτοκατασκευασμένες πολυώροφες κατοικίες της Ευξεινούπολης. Καθώς η κατάσταση του δημόσιου χώρου στην Ευξεινούπολη είναι τραγική, είναι σημαντικό να ευαισθητοποιηθούν όσοι μπορούν να βοηθήσουν (π.χ. να γίνει διαμόρφωση χώρων για παιχνίδι με όργανα παιδικής χαράς που

απορρίπτονται από άλλους Δήμους). Σημαντική μπορεί να είναι η συμβολή του Τμήματος Αρχιτεκτόνων της Πολυτεχνικής Σχολής του Α.Π.Θ.